

DELIKTOLOGY

Monograph
under the general editorship of
I. Kopotun, S. Petkov, P. Polján

VOLUME III

Kunovice, 2021

Recommended for publication:

by the Academic Council at Akademie HUSPOL

Reviewers:

Doc. PhDr. *Félix Černoch*, Csc.

Doctor of Law, professor *O. G. Kolb*

Deliktology: Monograph. Under the general editorship of I. Kopotun, S. Petkov, P. Polián. Kunovice: Akademie HUSPOL : 2021, V. 3. - 332 p.

Деліктологія: Монографія. Під загальною редакцією І. М. Копотуна, С. В. Петкова, Р. Поліан. Кунівці: Академія ГУСПОЛ : 2021, Т. 3. - 332 с.

ISBN 978-80-907587-1-1

V různých zemích je řada otázek souvisejících s právní odpovědností za pochybení řešena odlišně. Stejný akt mohou v různých zemích posuzovat různé orgány v odlišném procesním pořadí. I jurisdikce spadá do různých vládních složek: výkonná nebo soudní. Provádění dokumentů, postupů atd. Se také liší.

Tato kolektivní monografie je věnována studiu otázek souvisejících s právní odpovědností za spáchání trestných činů. Studie je určena širokému okruhu čtenářů, kteří se zajímají o delikventní vědu - delikty: soudci, právníci, státní zástupci, právníci, studenti a kadeti právnických fakult.

Text jednotlivých částí monografie je uveden v autorském vydání.

Monografie „Deliktologie“ byla vydána za pomoci nevládní organizace „Evropský institut postgraduálního vzdělávání“ (Kyjev, Ukrajina).

ISBN 978-80-907587-1-1

© Akademie HUSPOL, 2021

© I. Kopotun, 2021

© S. Petkov, 2021

Розділ V Юридична відповідальність адвоката

ЩЕРБАНЮК Оксана Володимирівна

доктор юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
<https://orcid.org/0000-0002-1307-2535>

ОСТАФІЙЧУК Людмила Аурелівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<https://orcid.org/0000-0003-4882-1038>

5.1. Нормативно-правові підходи щодо визначення змісту поняття «юридичної відповідальності» адвоката

5.2. Система юридичної відповідальності адвоката

5.3. Основні види юридичної відповідальності адвоката

Legal liability of a lawyer

LL.D, Assistant professor O. V. Scherbanyuk

Head of the Department of procedural law

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

PhD L. A. Ostafichuk

Assistant professor Department of procedural law

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Юридическая ответственность адвоката

доктор юридических наук, доцент О. В. Щербанюк

заведующая кафедрой процессуального права

Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича

кандидат юридических наук Л. А. Остафийчук

доцент кафедры процессуального права

Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича

Ключові слова: адвокат, юридична відповідальність, види юридичної відповідальності адвоката.

Keywords: lawyer, legal liability, types of legal liability of a lawyer.

Ключевые слова: адвокат, юридическая ответственность, виды юридической ответственности адвоката.

АНОТАЦІЯ

У розділі розглянуто основні види юридичної відповідальності адвоката, які можна виокремити в самостійну систему «юридичної відповідальності адвоката» за спеціальним об'єктом дослідження, яким є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Доведено, що основу системи юридичної відповідальності адвоката складають кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність.

SUMMARY

The section discusses the main types of legal liability of a lawyer which can be separated into an independent system of "legal liability of a lawyer" for a special object of study which is an individual who practices law on the grounds and in the manner prescribed by the Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy". It is proved that the basis of the system of legal responsibility of a lawyer is criminal, administrative, civil and disciplinary responsibility.

АННОТАЦИЯ

В разделе рассмотрены основные виды юридической ответственности адвоката, которые можно выделить в самостоятельную систему «юридической ответственности адвоката» исходя из специального объекта исследования, которым является физическое лицо, осуществляющее адвокатскую деятельность на основаниях и в порядке, предусмотренных Законом Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности». Доказано, что основу системы юридической ответственности адвоката составляют уголовная, административная, гражданско-правовая и дисциплинарная ответственность.

5.1. Нормативно-правові підходи до поняття «юридичної відповідальності» адвоката

Юридична відповідальність – центральний елемент забезпечення правових норм, що протягом десятиліть привертає увагу дослідників проблем теорії права і галузевих юридичних наук. Однак, єдності поглядів науковців не має, досі не створено цілісної системи логічно пов'язаних між собою уявлень про зміст, цілі, функції, видову різноманітність юридичної відповідальності. Легальне визначення поняття юридичної відповідальності, в тому числі й адвокатів, – в законодавстві України теж відсутнє. У зв'язку з цим логіка дослідження юридичної відповідальності адвоката вимагає спочатку розглянути зміст поняття юридичної відповідальності.

Термін «відповідальність» вперше вжив Томас Гоббс, використавши його в розумінні абстрактної відповідальності громадян, поєднаних «загальносуспільним договором», за дії своєї держави (Левіафана). Кант ототожнював відповідальність особи з її боргом, а Гегель – із розумним усвідомленням особою необхідності визначеної лінії поведінки. Двома

століттями пізніше, Джон-Стюарт Мілль термін «відповідальність» вперше застосував в ретроспективному значенні, як відповідальність-покарання¹, що подібно до сучасного визначення «відповідальності» в Словникові української мови, – «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну роботу, дії, вчинки, слова»².

Термін «відповідальність» був запозичений юристами у XVII–XVIII ст. з англійської політико-філософської літератури і розглядається не лише як категорія права, а й філософії, етики, соціології, психології чи політології, що дає підстави вважати його складним загально-соціальним явищем. Відповідальність у філософському словнику М. М. Розенталя розглядається також як «категорія етики і права, яка відображає особливе соціальне і морально-правове ставлення особи до суспільства (людства в цілому), що характеризується дотриманням норм права і норм моралі»³. Отже, під відповідальністю слід розуміти реакцію суспільства на поведінку соціальних суб'єктів.

Про відповідальність суб'єкта суспільних відносин можна робити висновки лише з'ясувавши співвідношення між необхідністю та свободою його поведінки, – стверджують філософи. Дійсно, відповідальність не має значення, якщо особа не вільна у виборі своєї поведінки чи не буде її усвідомлювати. «Воля породжує відповідальність, відповідальність скеровує волю»⁴. Підставою з'ясування співвідношення між необхідністю та свободою поведінки, з однієї точки зору, є соціальні норми, а з іншої – дії чи бездіяльність особи. Адже, людина живе у соціумі, і абсолютно автономних особистостей практично не існує. Тобто, відповідальність пов'язана із людиною, її внутрішніми переконаннями та станом, які впливають на обрання нею певної лінії поведінки. В цьому аспекті ми можемо стверджувати, що відповідальність людини може бути нав'язана зовні (тобто, покладена на когось відповідальність за виконання чогось у майбутньому). Це стосується й адвоката. В.Л. Кудрявцев правомірно зауважує, що «юридично значуща діяльність адвоката не може ґрунтуватися тільки на його ентузіазмі і бажанні надавати кваліфіковану юридичну допомогу довірителю, вона повинна підкріплюватися ще і юридичною відповідальністю за невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків, інакше вона може перетворитися

¹ Рабінович П.М. Теорія держави та права. К.: Атіка, 2010.

² Словник української мови [ред. М.Л. Мандрик]. К.: Київський поліграфічний комбінат, 1970. Т 1. С. 690.

³ Философский словарь [ред. М.М. Розенталя]. 5-е издание. М.: Мысль, 1975. С. 617.

⁴ Косолапов Р.И. Свобода и ответственность / Р.И Косолапов, В.С. Марков. М.: Политиздат, 1969. С. 69.

на профанацію»¹. Також, слід зауважити, що в юридичній літературі відповідальність адвоката досліджується не лише у ретроспективному значенні, а й у позитивному, як властиве адвокату почуття обов'язку і сумлінного ставлення до його виконання². В цьому плані відповідальність адвоката має подвійний характер. По-перше, це внутрішня відповідальність, яка пов'язана з діями, що виконуються або будуть виконуватися в майбутньому; це інструмент внутрішнього контролю (самоконтролю) і внутрішньої регуляції (саморегуляції) адвоката. Ці якості вимагають співпереживання, вольових та емоційних зусиль: цілеспрямованості, витримки, комунікабельності, самоповаги тощо. По-друге, це зовнішня відповідальність за здійснені (в минулому) дії, що спричинили негативні наслідки, яка відображає підзвітність адвоката в плані реалізації ним домовленостей з клієнтом, а також вимог суспільства та його інститутів з наступним застосуванням санкцій в залежності від заслуг чи вини.

В правовій доктрині юридичну відповідальність класифікують на «позитивну» та «негативну» або «ретроспективну». Характерною ознакою «позитивної відповідальності» є те, що тут відсутнє порушення соціальних норм і фактично ніхто ні перед ким не відповідає, якихось негативних наслідків – позбавлення чи обмежень, не настає. Визначення юридичної відповідальності з точки зору негативного (ретроспективного) підходу вдало було сформульовано Л. В. Авраменком, О. В. Петришиним та М. В. Цвіком, яке кореспондується як з поширеними серед вчених варіантами розуміння цього поняття, так і охоплює характерні ознаки, притаманні негативній (ретроспективній) юридичній відповідальності, а саме: визначається державою у правових нормах; спирається на державний примус; застосовується спеціально уповноваженими державними органами; пов'язана з покладенням нового додаткового обов'язку; виражається в негативних наслідках особистого, майнового та організаційного характеру; виступає формою реалізації санкції правової норми в конкретному випадку й застосовується до конкретної особи; здійснюється в процесуальній формі; настає тільки за скоєне правопорушення³.

Щодо юридичної відповідальності адвоката, то ретроспективна концепція відтворена, зокрема, у ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в той час як проспективна – у положенні ч. 1 ст. 11

¹ Кудрявцев В.Л. Юридическая ответственность адвоката (защитника) за неисполнение либо ненадлежащее исполнение конституционной обязанности по оказанию квалифицированной юридической помощи. Адвокат. 2008. № 2. С. 3.

² Заборовський В. В. Дисциплінарна відповідальність адвоката: поняття та види. Порівняльно-аналітичне право, 2014. № 4 С. 101–104. URL: http://pap.in.ua/4_2014/4_2014.pdf.

³ Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення. Колектив авторів. Відп. ред. Ю.В. Баулін. Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. С. 16-17.

Закону (адвокат урочисто присягає, в тому числі з високою відповідальністю виконувати покладені на нього обов'язки). Отже, юридична відповідальність адвоката як структурний елемент його правового статусу полягає не тільки в застосуванні відносно адвоката відповідних примусових заходів за вже вчинене правопорушення (ретроспективний аспект), а й в усвідомленні ним своєї відповідальності за належне виконання обов'язків щодо надання правової допомоги особам на професійній основі (проспективний аспект).

В юридичній науці сформувалось три основних підходи до трактування поняття «юридична відповідальність»: 1) ретроспективний; 2) проспективний (позитивний); та 3) двохаспектний¹, зазначає Л. О. Волошина. Перші два були окреслені вище, третій характеризується тим, що у правовій науці прийнято розрізняти юридичну відповідальність як засіб державно-правового примусу і юридичну відповідальність як охоронні правовідносини. Як засіб державно-правового примусу юридична відповідальність передбачена нормами права, існує незалежно від вчинення правопорушення і відіграє роль чинника, що стримує суб'єктів права від порушень і стимулює їх до правомірної поведінки. Як охоронні правовідносини, юридична відповідальність виникає в результаті порушення суб'єктивних прав та інтересів інших учасників суспільних відносин і порушення цими протиправними діями норм права, які передбачають можливість застосування санкцій на випадок вчинення порушення. Вказані концепції юридичної відповідальності не заперечують і не виключають одна одну, будучи відображенням різних методологічних підходів до визначення та характеристики складного правового явища, взятого у тих чи інших своїх сутнісних проявах.² Крім зазначеного, всі види юридичної відповідальності об'єднує спільна риса: це форма контролю за діяльністю особи як носія тієї чи іншої соціальної ролі, яка визначає відповідальність або з позицій суспільства (держави) або з позицій особистості.

Найважливішим для юридичної відповідальності є те, що права і обов'язки суб'єктів усіх видів відповідальності, об'єкти цих правовідносин, порядок застосування засобів впливу та їх зміст закріплені в правових нормах, хоча й з різним ступенем деталізації для різних видів юридичної відповідальності.

Отже, юридична відповідальність адвоката має дві форми – добровільну (позитивну) та примусову (негативну): сувору формальну визначеність; чіткість та деталізованість; обов'язковість; забезпечення державним примусом;

¹ Волошина Л.О. Поняття та види юридичної відповідальності адвоката. Вісник кримінального судочинства, 2016. № 2. С. 130.

² Харитонов О., Харитонов Є. Юридична відповідальність: пошук парадигми. Часопис кафедри теорії та історії держави і права. К., 2010. Чис. V. С. 29–30. С. 25.

процесуальну форму здійснення; негативні наслідки для порушника; формальну підставу для першої форми; формальну і фактичну – для другої.

5.2. Система юридичної відповідальності адвоката

Система юридичної відповідальності включає різноманітні її види: конституційну, цивільну, кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, матеріальну. Основним критерієм такого підходу є наявність самостійної галузі та підгалузі, яка включає інститут відповідальності. Поряд з основним критерієм, класифікацію за видами відповідальності здійснюють в залежності від характеру правопорушення або від виду міри відповідальності. Також, можна виокремити систему за спеціальним об'єктом дослідження, яким в цьому випадку є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». За твердженням Т.Г. Дабіжі, залежно від характеру вчиненого правопорушення, адвокат може бути суб'єктом кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності¹. Цю концепцію слід вважати основною, хоча вже є спроби обґрунтувати конституційну та професійну (професійно-етичну) види юридичної відповідальності адвоката.

Зокрема, В.Л. Кудрявцев розглядає адвоката як суб'єкта конституційно-правової відповідальності, санкцією якої є припинення статусу адвоката, а саме припинення його можливості виконувати обов'язок щодо надання довірительно кваліфікованої юридичної допомоги². Враховуючи позицію Р.Г. Мельниченко (наявність конституційних прав та обов'язків не завжди є підставою для вступу особи в конституційні правовідносини)³ та В.О. Виноградова (суб'єкт конституційної відповідальності характеризується такими системними ознаками як наявність конституційної правосуб'єктності та деліктоздатності, а також накладенням обов'язку відповідати за свою юридично значиму поведінку)⁴, можливість притягнення адвоката до конституційно-правової відповідальності є сумнівним, так як цей вид відповідальності має політико-

¹ Дабіжа Т.Г. Особенности процедуры привлечения адвоката к ответственности. *Адвокат*, 2012. № 9. С. 12.

² Кудрявцев В.Л. Реализация конституционно-правового института квалифицированной юридической помощи в деятельности адвоката (защитника) в российском уголовном судопроизводстве: теоретические основы и проблемы обеспечения: автореф. дис. на соиск. научн. степ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. М., 2008. С. 17.

³ Мельниченко Р.Г. Профессиональная ответственность адвоката: монография. Волгоград, 2010. 168 с. С. 51.

⁴ Виноградов В.А. Субъекты конституционной ответственности: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. М., 2000. С. 7.

правовий характер і механізм притягнення адвоката до даного виду відповідальності – відсутній.

Привертає увагу дослідників адвокатології «етико-професійна» або «професійна» відповідальність адвоката. Зокрема, В.В. Заборовський розуміє «професійну відповідальність адвоката як узагальнююче поняття, яке відображає специфіку притягнення його до інших видів відповідальності»¹, що обумовлене наявністю в адвоката особливого правового статусу. Р.Г. Мельниченко інститут професійної відповідальності адвокатів розглядає як результат «синтезу кількох видів юридичної відповідальності: дисциплінарної, адміністративної, кримінальної та цивільно-правової. Будучи їх продуктом, вона одночасно вже не є частиною жодного з них». Характеризуючи професійну відповідальність адвоката, вчений відзначає, що етико-професійна відповідальність адвоката має найбільш неврегульовану державою позицію, адже адвоката не можна притягнути до професійної відповідальності за порушення ним правових норм, встановлених державою. Із процедури притягнення адвоката до професійної відповідальності державні органи практично виключені. Норми, що регулюють функціонування професійної відповідальності адвоката викладені в самостійних джерелах: кодексі професійної етики адвоката, корпоративних актах та прецедентах адвокатських палат². Однак, з таким висновком важко погодитись, оскільки з кримінальної та адміністративної видів відповідальності державні органи однозначно не виключені. Зауважимо, що Правила адвокатської етики закріплюють норми, які регулюють й інші напрямки діяльності адвоката в сфері його приватного життя, що не пов'язані з безпосередньою професійною діяльністю. Так, ч. 1 ст. 54 Правил передбачено, що в своїй громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвокат повинен враховувати необхідність дотримання своїх професійних обов'язків, зокрема тих, що впливають з Правил адвокатської етики. Крім цього, в ст. 12 Правил адвокатської етики (повага до адвокатської професії) передбачено, що всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві. Цього принципу потрібно дотримуватись у всіх сферах діяльності адвоката: професійній, громадській, публіцистичній та інших. Проте, ці аспекти відповідальності адвоката поглинаються дисциплінарною відповідальністю адвоката як за

¹ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні. Дис. ... доктора юрид. наук. 12.00.10. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. К., 2017. С. 361.

² Мельниченко Р.Г. Профессиональная ответственность адвоката: монография. Волгоград, 2010. 168 с. С. 42–43.

порушення Правил адвокатської етики. Отже, основу системи юридичної відповідальності адвоката складають: 1) кримінальна відповідальність; 2) адміністративна відповідальність; 3) цивільно-правова відповідальність та 4) дисциплінарна відповідальність.

5.3. Основні види юридичної відповідальності адвоката

Особливості кримінального провадження щодо адвоката обумовлені його включенням до категорії осіб (ст. 480 КПК України), діяльність яких спрямована на забезпечення функціонування основних державних інститутів, щодо яких КПК України передбачає особливий порядок кримінального провадження. Особливостями провадження щодо окремої категорії осіб є: повідомлення про підозру (ст. 481 КПК України); затримання і обрання запобіжного заходу; обшук, огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення; порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи (ст. 482 КПК України). Про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку повідомляється: щодо адвокатів – відповідні органи адвокатського самоврядування (ст. 483 КПК України). Гарантії адвокатів, як окремої категорії осіб у кримінальному процесі, також передбачено в ст. 65 КПК України, де зазначено, що адвокати не можуть бути допитані як свідки про відомості, які становлять адвокатську таємницю.

Теоретично адвокатом може бути вчинений великий спектр злочинів. Тому, науковці наводять різноманітні критерії їх класифікації. Л. Ю. Ларіна поділяє їх на: професійні (основні і непрямі) та непрофесійні¹. Ю. П. Гармаєв² розподіляє на основні, або власне адвокатські та супутні, а Р. Г. Мельниченко³, – на загальні та спеціальні. Кваліфікуючи злочини адвокатів, О. В. Синеокий поряд з основними та супутніми кримінальними правопорушеннями адвоката, виділяє і такий вид як нерозпізнаний адвокатський злочин («діяння, що потрапляє під всі ознаки того чи іншого злочину, реально поширеного в практиці, однак, як правило, яке не розцінюється правозастосовувачами як злочинне внаслідок недостатності практики притягнення осіб до кримінальної відповідальності за такі посягання»⁴). Можливий приклад такого

¹ Ларина Л.Ю. Разновидности преступлений, совершаемых адвокатами (по материалам практики). *Актуальные вопросы борьбы с преступлениями*, 2015. № 3. С. 15-17. С. 17.

² Гармаев Ю.П. Незаконная деятельность адвокатов в уголовном судопроизводстве. Иркутск: ИПКПР ГП РФ, 2005. 395 с. С. 97–98.

³ Мельниченко Р.Г. Профессиональная ответственность адвоката: монография. Волгоград, 2010. 168 с. С. 56.

⁴ Синеокий О.В. Адвокатура как институт правовой помощи и защиты: учебное пособие. Х.: Право, 2008. 496 с. С. 413.

кримінального правопорушення наводить Р. Г. Мельниченко, який одночасно зауважує, що йому не «вдалося знайти прикладів притягнення адвокатів до кримінальної відповідальності за шахрайство, що виразилося в тому, що вони отримали гонорар, свідомо знаючи, що зобов'язання виконувати не будуть»¹.

Аналіз положень Особливої частини КК України дає можливість дійти висновку, що, з одного боку, переважна більшість злочинів, які є найбільш характерними в аспекті здійснення професійної діяльності адвоката, без сумніву, розміщені в Розділі 18 «Злочини проти правосуддя» (насамперед ст. 376-379, 382-384, 386-387 Кодексу), а з іншого – жодна із статей КК України не визначає адвоката як спеціального суб'єкта злочину, звичайно за винятком ст. 400-1, якою передбачена відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а так само умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги.

Умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги на практиці може бути лише складанням адвокатом завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків. А завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді на практиці може бути лише поданням представником до суду завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків, адже неможливо уявити допуск представника до справи без подання ним документів про його повноваження², зауважує Н. Ю. Карпова. Крім цього суддя завжди може перевірити наявність договору адвоката з клієнтом. По суті ця стаття містить спеціальну норму порівняно із загальними нормами, передбаченими ч. 2 та 4 ст. 358 КК України (Складання чи видача адвокатом завідомо підроблених офіційних документів та використання завідомо підробленого документа). В юридичній літературі ця норма закону була сприйнята неоднозначно. Так, Н. Антонюк висловлює сумніви в доцільності існування ст. 400-1 КК України, адже це створює не виправдану конкуренцію між нею і ст. 358 КК України³. А на думку Ю. Азарова, представництво в суді без

¹ Мельниченко Р.Г. Уголовная ответственность адвоката за мошенничество. *Уголовный процесс*, 2014. № 11. С. 27-33. С. 29.

² Карпова Н. Ю. Злочини проти правосуддя, які пов'язані з обмеженням права особи на захист: дис. канд. юрид. наук.: спец. 12.00.08. К.: Академія адвокатури України, 2018. 370 с. С. 56.

³ Антонюк Н. Про представництво в суді без повноважень. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/107299-pro-predstavnistvo-v-sudi-bez-povnovazhen>

повноважень має тягнути за собою не кримінальну, а дисциплінарну відповідальність, тому що однією із підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає порушення правил адвокатської етики, ст. 14 яких встановлює, що адвокат надає правову допомогу відповідно до законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність на підставі договору про надання правової допомоги¹.

Аналізуючи питання про запобігання несумлінній діяльності адвоката, необхідно звернути увагу і на відсутність спеціальної норми, яка б передбачала кримінальну відповідальність за фальсифікацію доказів. Тому слушною є позиція В. Н. Кубальського про доцільність та обґрунтованість доповнення КК України спеціальною статтею, яка передбачатиме відповідальність за фальсифікацію доказів, що відповідатиме сучасним тенденціям розвитку кримінального законодавства зарубіжних країн². Тому, щодо деяких злочинних діянь адвокат може розглядатися як спеціальний суб'єкт злочину (наприклад, фальсифікація доказів по справі) або ж його професійна діяльність може сприйматися як кваліфікуюча ознака (наприклад, ст. 190 та 376 КК України).

Ще один аспект адвокатської діяльності, який не можна оминати увагою, це положення ч. 7 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Цією нормою прямо передбачено обов'язок адвоката повідомити про підозри щодо діяльності свого клієнта незважаючи на адвокатську таємницю. Показовим у цьому ракурсі є рішення ЄСПЛ у справі Мішо проти Франції від 6.12.2012, яким порушень норм Конвенції не встановлено з огляду на переслідувану законну мету і на її особливу важливість у демократичному суспільстві. Отже, професійна таємниця адвокатів не є недоторканною. Однак адвокат завжди повинен зважати на цінність довіри свого клієнта. А обов'язок повідомляти про підозри у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, інформації про фінансову операцію, з позиції ЄСПЛ, має стосуватися лише діяльності, віддаленої від довіреної адвокатам місії захисту, яка є основою професійної таємниці.

Таким чином, можна дійти висновку, що особливість кримінальної відповідальності адвоката полягає не тільки в наявності системи гарантій професійної діяльності адвоката (особливий порядок кримінального

¹ Беляева К. Адвокат, який не підтвердить своїх повноважень, може опинитися на лаві підсудних. Закон і Бізнес № 8 (1358) 24.02–02.03.2018.

² Ларина Л.Ю. Дифференциация уголовной ответственности адвокатов за совершение профессиональных преступлений. Вестник МИИГУ им. П.А. Столыпина, 2015. № 1. С. 33-44. С. 524.

провадження стосовно адвоката), а й в необхідності закріплення правових засобів, які б запобігали випадкам несумлінної діяльності адвокатів.

Щодо адміністративної відповідальності адвоката, то за твердженням А.В. Кухар, під час здійснення професійної діяльності адвокат може вчиняти адміністративні проступки, які передбачені ст. 185-3 «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України», 185 -6 «Невжиття заходів щодо окремої ухвали суду» та 185-11 «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист» КУпАП¹. На нашу думку, адвокат в процесі своєї професійної діяльності може вчиняти й адміністративні проступки, які передбачені ст. 185 «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця», ст. 188 «Незаконна передача заборонених предметів особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань» та ст. 188-39 «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних» КУпАП.

Можливість застосування положень ст. 185-6 КУпАП відносно адвоката в аспекті надання ним професійної правової допомоги можна поставити під сумнів (буручи до уваги сутність окремої ухвали суду, зокрема її правове регулювання за нормами процесуального законодавства України), але таке не виключається щодо посадових осіб органів адвокатського самоврядування (наприклад, у випадку ініціювання судом дисциплінарної відповідальності адвоката).

Враховуючи можливість притягнення адвоката за те саме діяння як до адміністративної, так і до дисциплінарної відповідальності, заслуговує на увагу дослідження Р.Г. Мельниченко, яким було змодельовані різні види результатів дисциплінарного провадження (на прикладі участі та (або) наданні адвокатом правової допомоги під час несанкціонованого мітингу)². Однак, найпоширенішим адміністративним проступком, за вчинення якого адвокат притягується до адміністративної відповідальності, є прояв неповаги до суду (ст. 185-3 КУпАП), правова природа якого неодноразово була предметом дослідження науковців (Т Агузарова, О. Марченко, І. Русенко, М. Шкіля та ін.) Поняття цього правопорушення утворює свідоме порушення процесуальних норм, що має вираження у вчиненні діянь, які прямо суперечать установленим процесуальними нормами правилам поведінки, або полягають у невиконанні встановленої процесуальною нормою обов'язку.

¹ Кухар А.В. Професійна відповідальність адвоката: поняття, форми та місце в системі юридичної відповідальності. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право», 2011. Вип. 173. Ч. 1. С. 63-72. С. 67.

² Мельниченко Р.Г. Особенности привлечения адвоката к административной ответственности. *Адвокатская практика*, 2010. № 4. С. 21-23. С. 23.

Розглядаючи суть цього адміністративного проступку, В. В. Заборовський звертає увагу на необхідність забезпечення правильного балансу між потребою дотримуватись поважного ставлення до авторитету судової влади та необхідністю, в межах обов'язків адвоката, здійснювати захист (представництво) інтересів його клієнта¹. Про необхідність дотримуватися вказаного балансу, йдеться в рішеннях ЄСПЛ: у справі «Штойр проти Нідерландів»² вказується, що правова оцінка заяв адвоката не повинна приводити до так званого «заморожуючого ефекту» щодо виконання ним свого професійного обов'язку у майбутньому. Критичні висловлювання за деяких обставин можуть бути ширшими стосовно посадових осіб держави, а з іншого – вони не повинні бути такими, щоб їх можна було прирівняти до особистих образ; у справі «Кіпріану проти Кіпру»³, зазначено, що хоча деякі висловлювання адвоката і є нечемними, але були звернені проти стилю ведення процесу суддями і зводяться тільки до цього предмета, а тому вони не можуть визнаватися порушеннями; у справі «Нікула проти Фінляндії»⁴ (хоча деякі з використаних термінів були недоречними, але критика адвоката суворо обмежувалася виконанням прокурором своїх обов'язків у справі стосовно клієнта адвоката, що слід відрізнити від критики, спрямованої на загальні професійні та інші якості особи прокурора, а отже, не може прирівнюватися до його особистих образ). В той же час ЄСПЛ зазначає, що адвокати не можуть дозволяти собі висловлювання, які, по-перше, є настільки серйозними, що виходять за межі допустимих коментарів без надійного фактичного обґрунтування (п. 78 рішення по справі «Карпетас проти Греції»⁵, а по-друге, повинні мати досить тісний зв'язок з обставинами справи (п. 86 рішення по справі «Фельдек проти Словаччини»⁶). Отже, якщо критика, спрямована на припинення неправомірних дій судді та інших учасників процесу осіб, – є обґрунтованою, стосується обставин справи та не супроводжується висловлюваннями, які принижують як загальні професійні

¹ Заборовский В.В. Проблемные вопросы соблюдения баланса между авторитетом суда и необходимостью выполнения адвокатом своих профессиональных обязанностей по защите интересов клиента. *Власть закона*, 2016. № 1. С. 124-134.

² Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Steur v. The Netherlands» on October 28, 2003 (Application № 39657/98). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61410>.

³ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Kyprianou v. Cyprus» on February 15, 2005 (Application № 73797/01). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671>

⁴ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Nikula v. Finland» on March 21, 2002 (Application № 31611/96). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60333>

⁵ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Affaire Karpetas v. Grèce» on October 30, 2012 (Application № 6086/10). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114101>

⁶ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Feldek v. Slovakia» on July 12, 2001 (Application № 29032/95). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59588>

якості особи, так і її честь та гідність, – вона не повинна сприйматися як неповага до суду.

Цивільно-правова (майнова) відповідальність адвоката є одним із видів відповідальності, до якої він може притягатися у процесі здійснення своєї професійної діяльності. Виходячи з прийнятого в науковій доктрині складу правопорушення, підставою цивільно-правової відповідальності є ненадання або неналежне надання послуги адвокатом. Умовами цивільно-правової відповідальності за порушення договору надання правової допомоги адвокатом можуть виступати такі обставини: некваліфіковані дії або бездіяльність адвоката, збитки, причинний зв'язок між порушенням зобов'язання і збитками, вина.

Закономірності майнового обігу та засади справедливості зумовлюють необхідність встановлення об'єктивних меж розміру цивільно-правової відповідальності: в повному обсязі, але не перевищуючи суму збитків чи розмір реально завданого збитку. На його визначення може впливати така правова категорія як «ризик», що, тісно пов'язаний з юридичною відповідальністю, значення якого полягає в тому, що якщо боржник діяв у стані, що дозволений правом, зокрема ризику, він не може бути притягнутий до юридичної відповідальності. У договорі про надання правової допомоги, з одного боку, ризик – елемент діяльності адвоката, що полягає в намаганні доказати недоказане (вигородити підзахисного, навіть якщо його провина наявна, чи віднайти помилки процесуального та матеріального плану в діяльності сторони обвинувачення). Тож мета надання правової допомоги – захист прав клієнта практично не може бути досягнута іншими (не ризикованими) діями, що є об'єктивним ризиком. Якщо ризик розглядати як «...психічне відношення» особи до своєї чи сторонньої діяльності, «що виражається у свідомому допущенні негативних наслідків»¹, то йдеться про суб'єктивний ризик, зокрема, переоцінку адвокатом свого професіоналізму.

Розподіл чи перерозподіл збитків можливий на підставі інших критеріїв. Наприклад, М. В. Шаропуто вказує на загальний економічний принцип обачності, який полягає в тому, що законодавство передбачає покладення збитків на особу, яка має більші можливості їх попередити². Безумовно, такою особою є адвокат, який повинен так вести справу, щоб виключити надлишкові невинуваті витрати свого клієнта, попередити безрезультатні виклики до суду чи інших державних органів. Типовим прикладом є

¹ Лиховидов К. Риск как условие дифференциации объема и мер юридической ответственности. *Законность*, 2001. №6. С. 30–36. С. 35.

² Шаропуто М. В. Гражданско-правовое регулирование расчетных отношений с использованием электронных средств: дисс. на соиск. научн. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. М., 1998. 220 с. С. 128.

нез'явлення до суду іншої сторони або/та її представника, що слугує підставою для перенесення розгляду справи на іншу дату, а, отже, й додаткових витрат з боку іншої сторони. Відповідно, з метою попередження зловживання правом та попередження навмисного затягування розгляду справ у судах, доцільно було б встановити норму, за якою особа, дії якої слугували підставою для відкладення провадження по справі повинна відшкодувати іншій стороні понесені нею витрати з явки до суду. До них слід віднести витрати на проїзд, найм житла (в разі необхідності), добові в межах встановлених чинним законодавством тощо. Таким чином, відповідальність виникатиме в результаті порушення договірною обов'язку і буде виражена як санкція, що застосовується до правопорушника у вигляді покладання на нього додаткового цивільно-правового обов'язку або позбавлення належного йому цивільного права.

Стосовно принципу обачності специфіка цивільно-правової відповідальності пов'язана із урахуванням зв'язків: «адвокат – клієнт» і «адвокат – орган, перед яким захищаються інтереси клієнта, наприклад суд». В першому випадку, клієнт – споживач як більш слабка сторона в договорі та в силу своєї незахищеності чи неусвідомленості не може вимагати від адвоката відшкодування завданого збитку. Це просто складно буде довести у суді. Тому на рівні імперативу справедливим було б збитки покласти на адвоката в разі неправильного та не виправданого введення клієнта у витрати (клопотання про призначення експертизи у справі, за результатами якої не можна довести справедливість вимог клієнта), чи у разі безпідставного отримання коштів від клієнта обов'язок повернути їх клієнтові. Може бути й інший підхід, за якого збитки доцільно покласти на сторону, яка свідомо та очевидно затягує провадження в справі і вважає, що їй краще судитися, аніж заплатити.

Важливою є процесуальна складова визначення розміру збитків, що пов'язано з положеннями ст. 713 ЦК України і ст. 67, 64 ЦПК України, відповідно до яких особа, яка вимагає відшкодування збитків, повинна доказати факт порушення зобов'язання контрагентом, наявність та розмір понесених позивачем збитків, причинний зв'язок між правопорушенням і збитками. На противагу цьому, відповідач вправі також доказувати відсутність його вини в завданні збитків. Показовий приклад наводить Є. Фурса: Д. звернувся до адвоката за наданням правової допомоги у захисту його спадкових прав у суді. Справа затягнулася (на три роки) і Д. вважав, що його адвокат не проявляє достатньої активності та професійного вміння, внаслідок чого він вимушений з'являтися у суді, втрачати гроші на проїзд та проживання (спочатку в суді першої інстанції, а потім в апеляційному суді). Проте, коли він звернувся з вимогою до суду про спонукання адвоката прискорити

провадження по справі та стягнення понесених ним збитків, рішення суду було на користь адвоката¹. Д. не зміг довести ні вини адвоката, ні понесених ним витрат (квитки на проїзд транспортом та проживання у нього не збереглися), так необхідності цих витрат. Якщо адвокату було видано довіреність на представництво всіх його інтересів у суді та інших органах по справі, то навіщо позивачу було з'являтися на судові засідання і витратити кошти? Одночасно, адвокат доказав відсутність своєї вини.

Про збитки на стороні адвоката можна говорити в разі не оплати довірительом за договором винагороди, обумовленої витраченими діями (працею) і часом адвоката, а також у разі декомпенсації витрат адвоката, пов'язаних з виконанням прийнятого на себе зобов'язання.

На сьогоднішній день законодавець у поняття «збитки» включає не лише реальний збиток, але й упущену вигоду (ст. 22 ЦК України). Упущена вигода відповідно до п. 2 ст. 22 ЦК України, – це «неодержані доходи», які особа одержала б за звичайних умов цивільного обороту, якби її право не було порушено. Договір про надання юридичної допомоги адвокатом не є підприємницьким договором і, отже, не має за мету отримання прибутку. Таким чином, упущена вигода може існувати, але її причиною є не дії адвоката, а дії особи, яка порушила суб'єктивне право.

Слід враховувати, що наявність шкоди (збитків) не завжди є обов'язковою умовою притягнення до цивільно-правової відповідальності. Прострочення виконання зобов'язання адвокатом може і не спричинити за собою збитки, однак, якщо правочином передбачено стягнення неустойки за прострочення, відповідальність у даному разі настає.

Також важливе практичне значення має й така обставина, що потерпілій стороні необхідно довести, чи вжила вона всіх необхідних заходів для зменшення розміру збитків. Найпоширенішим заходом для зменшення збитків вважається положення ст. 621 ЦК України: «Виконання зобов'язання за рахунок боржника». Виходячи зі змісту цієї норми, клієнт, у разі невиконання зобов'язання адвокатом, може доручити виконання останнього третій стороні – іншому адвокату. Це і буде означати вжиття розумних заходів до зменшення розміру збитків. При цьому всі необхідні витрати й інші збитки, зазначені у зв'язку з ужиттям розумних заходів, підлягають відшкодуванню за рахунок боржника – адвоката.

З іншого боку, якщо клієнт не виконує зобов'язання за договором з адвокатом у частині надання необхідної для виконання доручення інформації, адвокат змушений добувати інформацію за допомогою використання інших каналів або джерел, залучати фахівців для аналізу отриманої інформації; у разі

¹ Фурса С. Складні договори в юридичній практиці. Юридичний журнал, 2003. №2. С. 40 – 45.

ненадання клієнтом необхідних документів, що містять важливі відомості, техніко-економічні обґрунтування, експертні оцінки тощо, адвокат також має право скористатися допомогою третіх осіб з віднесенням усіх витрат на рахунок боржника.

Тому в законі про адвокатуру потрібна спеціальна вказівка на такі заходи відповідальності, як надання правової допомоги повторно, компенсація витрат клієнта, який доручив ведення справи іншому адвокату, що стало б додатковою гарантією реалізації права громадян на отримання кваліфікованої правової допомоги.

Поряд із загальними заходами відповідальності цивільне законодавство, містить і цілу низку спеціальних, до числа яких можна вважати належною не лише сплату неустойки, а й втрату завдатку, компенсацію моральної шкоди і т. д. Такі заходи застосовуються лише у випадках, прямо передбачених законом або договором для окремих видів цивільних правопорушень.

Що стосується компенсації моральної шкоди в результаті надання адвокатом неякісної правової допомоги, то цивільним законодавством не передбачена компенсація моральної шкоди з праввідносин за договором доручення або платного надання послуг. Однак, можна говорити про моральну шкоду, заподіяну діями адвоката клієнтові при наданні правової допомоги, якщо це дії адвоката, що здійснюються всупереч інтересам позивача, відповідача в цивільно-правовому спорі, і т. д. Моральна шкода обумовлена в даному разі наданням некваліфікованої правової допомоги, що призвела до фізичних та моральних страждань довірителя або особи, яку він призначив. Визначення обсягу і розміру шкоди, що підлягає компенсації, здійснюється відповідно до чинного законодавства України.

Отже, підставою цивільно-правової відповідальності адвоката є ненадання або неналежне надання послуги. Умовами цивільно-правової відповідальності за порушення договору надання правової допомоги адвокатом є: некваліфіковані дії або бездіяльність адвоката, збитки, причинний зв'язок між порушенням зобов'язань і збитками, вина. При застосуванні цивільно-правової відповідальності необхідно враховувати дії самого клієнта і наявність його вини.

Поняття дисциплінарного проступку та підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. У науковій спільноті існують різні підходи до визначення поняття дисциплінарної відповідальності адвоката. Зокрема, Т. С. Коваленко визначає дисциплінарну відповідальність адвокатів як передбачений нормами права обов'язок адвокатів зазнати несприятливих наслідків у разі застосування до них спеціально уповноваженими органами у встановленому законом порядку правових

санкцій за правопорушення у сфері професійної діяльності¹; Т. Б. Вільчик – як особливий вид юридичної відповідальності, який застосовується до адвоката за вчинення дисциплінарного проступку, а саме – невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, і передбачає застосування встановлених законом або нормами адвокатської етики заходів дисциплінарного впливу при додержанні порядку, закріпленого у законі²; Н.М. Бакаянова – як окремих вид його професійної відповідальності, що полягає у застосуванні до адвоката в порядку, визначеному законодавством, дисциплінарного стягнення за вчинення ним дисциплінарного проступку³.

Підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності відповідно до положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є вчинення ним дисциплінарного проступку (ст. 34). На жаль, український законодавець не дає визначення терміна «дисциплінарний проступок адвоката», а розкриття даного поняття відбувається тільки шляхом закріплення переліку діянь, які визнаються дисциплінарним проступком адвоката. О. О. Бусурина дисциплінарний проступок адвоката розглядає як діяння (дії або бездіяльності), що вчинене умисно або через грубу необережність при здійсненні професійної діяльності, що виражається в порушенні вимог чинного законодавства про адвокатську діяльність і адвокатуру та (або) норм Кодексу професійної етики адвоката, порочить честь і гідність адвоката, применшує авторитет адвокатури та завдало шкоди довірителю або адвокатською палаті⁴. При цьому, вчена зауважує, що таке діяння може бути визнаним дисциплінарним проступком адвоката лише при здійсненні ним професійної діяльності.

На переконання В. В. Заборовського, під дисциплінарним проступком адвоката потрібно розуміти винне діяння (дію або бездіяльність) адвоката, що вчиняється ним під час здійснення як професійної, так й іншої діяльності, виражається в порушенні вимог законодавства про адвокатуру й адвокатську діяльність і (або) норм Правил адвокатської етики, яким заподіюється шкода

¹ Коваленко Т. С. Дисциплінарна відповідальність адвокатів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. Акад. адвокатури України. Київ, 2010. 20 с. С. 8.

² Вільчик Т. Б. Дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність адвокатів. *Інформація і право*, 2015. № 3. С. 115–122. С. 117. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2015_3_19

³ Бакаянова Н.М. Імплементация міжнародних принципів дисциплінарної процедури щодо адвокатів у законодавство України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2017. № 1(16). С. 179–183. С. 180.

⁴ Бусурина Е. О. Дисциплинарная ответственность адвоката в правозащитной деятельности: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.11. М., 2013. 30 с. С. 11.

клієнту та (або) адвокатурі загалом шляхом приниження її авторитету, авторитету адвокатської професії і статусу адвоката¹. Отже, вчений виділяє такі ознаки дисциплінарного проступку: 1) це діяння, тобто дія або бездіяльність; 2) вина адвоката виражається в умислі або необережності; 3) має місце як під час здійснення адвокатом своїх професійних функцій, так і під час будь-якої іншої його діяльності; 4) полягає в порушенні законодавства України про адвокатуру та/або Правил адвокатської етики; 5) наявність шкоди, яка завдається конкретному клієнту адвоката або ж адвокатурі загалом.

Таким чином, дисциплінарний проступок адвоката – це винне діяння (дія або бездіяльність) адвоката, що вчиняється ним при здійсненні як професійної, так і поза професійною діяльністю адвоката, яке виражається в порушенні вимог законодавства про адвокатуру і адвокатську діяльність та (або) Правил адвокатської етики, яким заподіюється шкода клієнту, або підривається престиж адвокатури та адвокатської професії.

Важливим питанням притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є розуміння підстав її застосування, тобто встановлення дисциплінарного проступку в його діяннях. Законодавство України визначає підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності шляхом визначення в законі орієнтовного переліку діянь, учинення яких може спричинити застосування дисциплінарних санкцій.

Неможливість на законодавчому рівні визначити вичерпний перелік дисциплінарних проступків адвоката означає, що практично будь-яке порушення адвокатом покладених на нього обов'язків може призвести до кваліфікації його діянь як дисциплінарного правопорушення. Можливі приклади порушення адвокатської етики наводить у своєму дослідженні О.І. Русанова: 1) безпідставне затягування справи; 2) позиція адвоката не суперечить закону, однак є аморальною по суті; 3) диктовка підзахисному завідомо неправдивих показань; 4) будь-які висловлені назовні сумніви в достовірності інформації та документів, що виходять від клієнта; 5) зрив судових засідань із вини адвоката, запізнення, нетактовні вислови; 6) незаконні угоди з обвинуваченням або судом; 7) пасивність адвоката в процесі, незаявлення клопотань, щоб не дратувати суддю; 8) використання неправди, обману, дача незаконних або завідомо нездійснених обіцянок, гра на низьких почуттях (помсті або користі), спеціальне розпалення конфліктів².

¹ Заборовський В.В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*, 2015. Вип. 31. Т. 3. С. 115–118. С. 118.

² Русанова О.І. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за чинним законодавством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*, 2014. № 10-1. Т. 2. С. 14–16. С. 15

На практиці досить часто трапляються випадки безпідставного притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, зауважує В.В. Божков. Наприклад, Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Івано-Франківської області застосувала до адвоката дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю строком на три місяці за те, що адвокат, надаючи правову допомогу клієнту, надіслав до військового комісаріату адвокатський запит, до якого не було додано копії ордера. Суд це рішення скасував і вказав, що ненадання до адвокатського запиту ордера не є дисциплінарним проступком і не може бути підставою для дисциплінарного провадження та притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката¹. Ще однією важливою ознакою дисциплінарного проступку адвоката є заподіяння шкоди клієнту або адвокатурі загалом. Досить часто в практичній діяльності органів адвокатського самоврядування, які уповноважені вирішувати питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, обов'язковості цієї характерної риси досліджуваної правової категорії не приділяється належної уваги. В юридичній літературі відзначається, що встановлення шкоди як елемента складу дисциплінарного проступку адвоката має забезпечувати унеможливлення безпідставного відкриття дисциплінарних проваджень за підставами, що не пов'язані з професійною діяльністю адвоката. Так, Міжнародна комісія юристів критично оцінила рішення органів адвокатського самоврядування про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності через публічні висловлювання з критикою на адресу української асоціації адвокатів та розцінила це як втручання у його можливість вільно виконувати свої професійні функції як адвокат. Це становить собою порушення його права на свободу вираження поглядів і несе загрозу неналежного обмеження участі адвокатів у публічних дебатах, порушує фундаментальні та універсальні принципи незалежності юридичної професії. Основні принципи ООН, які стосуються ролі юристів, передбачають, що вони мають право брати участь у публічному обговоренні питань, які стосуються права, відправлення правосуддя й заохочення та захисту прав людини. У разі загального застосування таке тлумачення Кодексу етики буде насправді заважати адвокатам критично обговорювати питання управління адвокатурою. Дисциплінарне покарання адвоката тільки на підставі критичних зауважень на адресу адвокатури, зроблених на

¹ Божков В.В. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2016. № 22. С. 87–90. С. 88.

конференції, скликаній для обговорення складових системи правосуддя, становить неправомірне втручання у свободу вираження поглядів¹.

З цієї позиції варто погодитися з думкою В.В. Заборовського, що дисциплінарний проступок обов'язково повинен заподіювати шкоду клієнту або адвокатурі загалом. Позитивний момент такої прив'язки полягає в необхідності існування безпосереднього причинного зв'язку між діянням адвоката і шкодою, яка була заподіяна ним².

Таким чином, практика застосування законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність і Правил адвокатської етики свідчить, що випадки неправомірного притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності мають місце. Основною причиною є відсутність законодавчого визначення «дисциплінарного проступку адвоката», що створює можливість для зловживань, порушення прав адвокатів шляхом безпідставного застосування до них заходів дисциплінарного впливу.

Узагальнюючи висновки, що зроблені в цьому розділі монографії, відмітимо, що сучасне традиційне уявлення про юридичну відповідальність виходить від уявлення про неї як про відповідальність-покарання, санкції. Попри вагомі здобутки української правничої науки у цій галузі знань є ще чимало законодавчих та доктринальних проблем, які потребують нових підходів до їх вирішення. На часі потреба системного аналізу юридичної відповідальності адвокатів за законодавством України, його порівняльний аналіз із відповідними нормами інших держав Європи.

References:

1. *Rabinovych P.M. Teoriia derzhavy ta prava. K.: Atika, 2010.*
2. *Slovnuk ukrainskoi movy [red. M.L. Mandryk]. K.: Kyivskiy polihrafichnyi kombinat, 1970. T 1. 690 s.*
3. *Filosofskij slovar [red. M.M. Rozental]. 5-e izdanie. M.: Mysl, 1975. 617 s.*
4. *Kosolapov R.I. Svoboda i otvetstvennost / R.I Kosolapov, V.S. Markov. M.: Politizdat, 1969. 95 s.*
5. *Kudryavcev V.L. Yuridicheskaya otvetstvennost advokata (zashhitnika) za neispolnenie libo nenadlezhashhee ispolnenie konstitucionnoj obyazannosti po okazaniyu kvalifitsirovannoy yuridicheskoy pomoshhi. Advokat. 2008. № 2. S. 3-13.*

¹ Міжнародна комісія юристів: адвокат Андрій Вишневський неправомірно позбавлений статусу адвоката за здійснення свободи вираження поглядів. URL: <http://helsinki.org.ua/articles/mizhnarodna-komisiya-yurystiv-advokat-andrij-vyshnevskiy-nepravomirno-pozbavleniy-statusu-advokata-za-zdiysnennya-svobody-vyrazhennya-pohlyadiv/>.

² Заборовський В.В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*, 2015. Вип. 31. Т. 3. С. 115–118. С. 116.

6. Zaborovskiy V. V. *Dystsyplinarna vidpovidalnist advokata: poniattia ta vydy. Porivnialno-analitychne pravo*, 2014. № 4 S. 101–104. URL: http://pap.in.ua/4_2014/4_2014.pdf.
7. *Yurydychna vidpovidalnist: problemy vykliuchennia ta zvilnennia. Kolektyv avtoriv. Vidp. red. Yu.V. Baulin. Donetsk: PP «VD «Kalmius», 2013. S. 16-17.*
8. Voloshyna L.O. *Poniattia ta vydy yurydychnoi vidpovidalnosti advokata. Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, 2016. № 2. S. 129-135.
9. Kharytonova O., Kharytonov Ye. *Yurydychna vidpovidalnist: poshuk paradyhmy. Chasopys kafedry teorii ta istorii derzhavy i prava. K., 2010. Chys.V. S. 29–30.*
10. Dabizha T.G. *Osobennosti procedury privlecheniya advokata k otvetstvennosti. Advokat*, 2012. № 9. S. 11–19.
11. Kudryavcev V.L. *Realizaciya konstitucionno-pravovogo instituta kvalificirovannoj yuridicheskoy pomoshhi v deyatelnosti advokata (zashhitnika) v rossijskom ugolovnom sudoproizvodstve: teoreticheskie osnovy i problemy obespecheniya: avtoref. dis. na soisk. nauchn. step. dokt. yurid. nauk: spec. 12.00.09. M., 2008. S. 17.*
12. Melnichenko R.G. *Professionalnaya otvetstvennost advokata: monografiya. Volgograd*, 2010. 168 s.
13. Vinogradov V.A. *Subekty konstitucionnoj otvetstvennosti: avtoref. dis. na soisk. nauchn. step. kand. yurid. nauk: spec. 12.00.02. M., 2000. 22 s.*
14. Zaborovskiy V.V. *Pravovy status advokata v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva ta pravovoi derzhavy v Ukraini. Dys. ... doktora yuryd. nauk. 12.00.10. Kyivskiy natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. K., 2017.*
15. Larina L.YU. *Raznovidnosti prestuplenij, sovershaemyh advokatami (po materialam praktiki). Aktualnye voprosy borby s prestupleniyami*, 2015. № 3. S. 15-17.
16. Garmaev YU.P. *Nezakonnaya deyatelnost advokatov v ugolovnom sudoproizvodstve. Irkutsk: IPKPR GP RF, 2005. 395 s.*
17. Sineokij O.V. *Advokatura kak institut pravovoj pomoshhi i zashhity: uchebnoe posobie. H.: Pravo, 2008. 496 s.*
18. Melnichenko R.G. *Ugolvnaya otvetstvennost advokata za moshennichestvo. Ugolovnyj process*, 2014. № 11. S. 27-33.
19. Karpova N. Yu. *Zlochyny proty pravosuddia, yaki poviazani z obmezheniam prava osoby na zakhyst: dys. kand. yuryd. nauk.: spets. 12.00.08. K.: Akademiia advokatury Ukrainy, 2018. 370 s.*
20. Antoniuk N. *Pro predstavnytstvo v sudi bez povnovazhen. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/107299-pro-predstavnytstvo-v-sudi-bez-povnovazhen>*
21. Beliaeva K. *Advokat, yakyi ne pidtverdyt svoikh povnovazhen, mozhe opynytyisia na lavi pidsudnykh. Zakon i Biznes № 8 (1358) 24.02–02.03.2018.*
22. Larina L.Yu. *Differenciaciya ugolovnoj otvetstvennosti advokatov za sovershenie professionalnyh prestuplenij. Vestnik MIIGU im. P.A. Stolypina*, 2015. № 1. S. 33-44.
23. Kukhar A.V. *Profesiina vidpovidalnist advokata: poniattia, formy ta mistse v systemi yurydychnoi vidpovidalnosti. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii «Pravo», 2011. Vyp. 173. Ch. 1. S. 63-72.*
24. Melnichenko R.G. *Osobennost privlecheniya advokata k administrativnoj otvetstvennosti. Advokatskaya praktika*, 2010. № 4. S. 21-23.

25. Zaborovskij V.V. *Problemnnye voprosy soblyudeniya balansu mezhdu avtoritetom suda i neobhodimostyu vypolneniya advokatom svoih professionalnyh obyazannostej po zashhite interesov klienta. Vlast zakona*, 2016. № 1. S. 124-134.

26. *Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Steur v. The Netherlands» on October 28, 2003 (Application № 39657/98)*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61410>.

27. *Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Kyprianou v. Cyprus» on February 15, 2005 (Application № 73797/01)*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671>

28. *Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Nikula v. Finland» on March 21, 2002 (Application № 31611/96)*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60333>

29. *Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Affaire Karpetas v. Grèce» on October 30, 2012 (Application № 6086/10)*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114101>

30. *Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Feldek v. Slovakia» on July 12, 2001 (Application № 29032/95)*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59588>

31. Lihovidov K. *Risk kak uslovie differenciacii obema i mer yuridicheskoy otvetstvennosti. Zakonnost*, 2001. №6. S. 30–36.

32. Sharoputo M. V. *Grazhdansko-pravovoe regulirovanie raschetnyh otnoshenij s ispolzovaniem jelektronnyh sredstv: diss. na soisk. nauchn. stepeni kand. yurid. nauk: spec. 12.00.03. M., 1998. 220 s.*

33. Fursa Ye. *Skladni dohovory v yurydychnii praktytsi. Yurydychnyi zhurnal*, 2003. №2. S. 40–45.

34. Kovalenko T. S. *Dystsyplinarna vidpovidalnist advokativ : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.10. Akad. advokatury Ukrainy. Kyiv, 2010. 20 s.*

35. Vilchuk T. B. *Dystsyplinarna ta tsyvilno-pravova vidpovidalnist advokativ. Informatsiia i pravo*, 2015. № 3. S. 115–122. URL: Режум доцмпы: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2015_3_19

36. Bakaianova N.M. *Implementatsiia mizhnarodnykh pryntsyypiv dystsyplinarnoi protsedury shchodo advokativ u zakonodavstvo Ukrainy. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 2017. № 1(16). S. 179–183.

37. Busurina E. O. *Disciplinarnaya otvetstvennost advokata v pravozashhitnoj deyatelnosti: avtoref. dis. na soiskanie uchen. stepeni kand. yurid. nauk : spec. 12.00.11. M., 2013. 30 s.*

38. Zaborovskiy V.V. *Dystsyplinarnyi prostupok yak pidstava dystsyplinarnoi vidpovidalnosti advokata. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pravo»*, 2015. Vyp. 31. T. 3. S. 115–118.

39. Rusanova O.I. *Pidstavy prytyahnennia advokata do dystsyplinarnoi vidpovidalnosti za chynnym zakonodavstvom. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii «Iurysprudentsiia»*, 2014. № 10-1. T. 2. S. 14–16.

40. *Bozhkov V.V. Pidstavy prytiahnennia advokata do dystsyplinarnoi vidpovidalnosti. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia, 2016. № 22. S. 87–90.*

41. *Mizhnarodna komisiia yurystiv: advokat Andrii Vyshnevskiyi nepravomirno pozbavlenyi statusu advokata za zdiisnennia svobody vyrazhennia pohlyadiv. URL: <http://helsinki.org.ua/articles/mizhnarodna-komisiya-yurystiv-advokat-andrij-vyshnevskij-nepravomirno-pozbavlenyj-statusu-advokata-za-zdijsnennya-svobody-vyrazhennya-pohlyadiv/>.*

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ I ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ ЗВІЛЬНЕННЯМ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ТА ОСНОВНИМИ ПРИНЦИПАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	11
РОЗДІЛ II БЕЗПЕКА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: УКРАЇНА ТА ЄВРОПА (ПОРІВНЯЛЬНЕ-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ).....	35
РОЗДІЛ III КОРУПЦІЯ У ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ	51
РОЗДІЛ IV ПРО ЗМІСТ І СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВУ ПРИРОДУ ДЕЯКИХ ДЖЕРЕЛ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ.....	78
РОЗДІЛ V ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА	116
РОЗДІЛ VI ЗАХИСТ КРИТИЧНИХ ІНФРАСТРУКТУР ВІД ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ – ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ.....	139
РОЗДІЛ VII ДЕЛІКТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	154
РОЗДІЛ VIII ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ФАРМАЦІЇ	176
РОЗДІЛ IX ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) ТА ЙОГО РОЗМЕЖУВАННЯ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДЕЛІКТІВ	196
РОЗДІЛ X ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ.....	221
РОЗДІЛ XI КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ СЕРІЙНІ ВБИВСТВА ТА ВІКТИМОЛОГІЯ ЇХ ЖЕРТВ	242
РОЗДІЛ XII АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАТРИМАННЯ І АРЕШТ ПІД ПРИЗМОЮ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.....	259
РОЗДІЛ XIII ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОЇ РОБОТИ В ДЕРЖАВНІЙ ПОДАТКОВІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ.....	290
РОЗДІЛ XIV ПРАВОВА ПРИРОДА ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ.....	311

DELIKTOLOGIE

Kolektivní monografie

Vědecké vydání

ДЕЛИКТОЛОГИЯ

Коллективна монографія

Наукове видання

DELICTOLOGY

Collective monograph

Scientific edition

ДЕЛИКТОЛОГИЯ

Коллективная монография

Научное издание

Signed for printing 30.04.2021
Press: Tiskárna Grafema, s.r.o., Hranice, Česká republika